

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Ontstellend weerzinwekkend maar wonderbaarlijk intens: vijf perspectieven op Emmanuel Fremiets gorilla-beelden (1859-1888)

Broekhuizen, B.J.M. van

Citation

Broekhuizen, B. J. M. van. (2022, June 21). *Ontstellend weerzinwekkend maar wonderbaarlijk intens: vijf perspectieven op Emmanuel Fremiets gorilla-beelden (1859-1888)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3309992>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3309992>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Conclusies

Het centraal stellen van beeldhouwkunst, de blikrichting veranderen richting de gorillabeelden van Fremiet en daarmee het dominante narratief over kunst en sculptuur in de negentiende eeuw ontwrichten was de doelstelling van deze studie. Het is van belang zich te realiseren dat Emmanuel Fremiet zelf onderdeel was van het establishment, onderdeel van het dominante narratief van de beeldhouwkunst van zijn eigen tijd. Hij overleed in 1910 als een succesvolle kunstenaar. Aan zijn palmares waren talloze monumenten en bijzondere opdrachten toegevoegd; hij ontving de eervolle onderscheiding Légion d'Honneur in verschillende opklimmende graden, was opvolger van Barye als professor in de Jardin des Plantes, trad toe tot de Académie des Beaux-Arts en fungeerde als diens voorzitter, werd erelid van de Royal Academy in Londen en bleef doorwerken als beeldhouwer tot het einde. De opdrachtenstroom droogde niet op, hoewel hij daarvoor zijn netwerk soms dringend moest aanspreken. Hoewel hij aanvankelijk een ontwikkeling buiten de Beaux-Arts-kunstinstituties om doormaakte -hij won bijvoorbeeld nooit de Prix de Rome- werd zijn kwaliteit door de kunstwereld waarin hij zich bewoog erkend. De erkenning en faam verdampten echter vrijwel meteen na zijn overlijden.

Dat kunst in Frankrijk was ondergebracht in staatsinstituties was altijd al een punt van discussie onder kunstenaars, maar het werd een belangrijke steen des aanstoots in de twintigste eeuw. Het is een belangrijke reden waarom kunstenaars zich beter voelden als vrije denkers. Zij wilden zich niet meer conformeren aan wat zij zagen als de scholastische dogmatiek opgelegd door een staats-Académie. In veranderende tijden werd het kunstenaars-ideaal niet meer gespiegeld aan een bourgeois die zijn positie in de maatschappij verankerd zag in medailles en het *habit vert*, maar in de eenzaamheid van Van Gogh, de onafhankelijkheid van Picasso of voor de beeldhouwers, het genie van de 'autodidact' Rodin, de abstractie van Brancusi of de modernistische figuratie van Maillol, met een kunst die steeds internationaler werd en een infrastructuur waarin de Salons nog slechts een marginale rol speelden.

In dit onderzoek is de kunstenaarspersoon daarom niet volledig uitgewerkt, want als kunstenaarspersoonlijkheid is Fremiet een conservatief. Hij past perfect in het bestaand master narrative, in een beeld van de negentiende eeuw waarin modern geachte kunstenaars zich juist afzetten tegen de persoonlijkheid zoals Fremiet die belichaamde. Dit master narrative is afkerig van die als conservatief, ouderwets en hypocriet getypeerde kunstenaar, maar gooit met dat badwater alles weg wat de negentiende eeuw juist de moeite waard maakt. Daarom is het van belang de kunstenaar Fremiet op een andere manier te verbinden met zijn werk, in dit boek specifiek met zijn twee gorillabeelden, die in de gebruikelijke narratieven zo moeilijk te plaatsen zijn (zoals we zagen in hoofdstukken 1 en 2).

Beschouwen we de gorillabeelden, dan doemen geheel andere vragen en ideeën op (zoals in hoofdstukken 3, 4 en 5), die getoetst of in verband kunnen worden gebracht met de sculpturen. De kunstenaar, eerder in deze tekst getypeerd als een vat vol ideeën, vertellingen en afbeeldingen, kan worden gezien als een knooppunt van zijn kunstwereld, niet louter als een persoon die alleen temporeel lineair kan worden besproken in zijn biografie of als stenografisch kwaliteitskeurmerk in een handboek of verkoopcatalogus. Het kunstwerk is dan een specifieke uiting van bepaalde ideeën, verhalen en afbeeldingen die van toepassing zijn voor die specifieke sculptuur.

Als deze mogelijkheid wordt onderzocht, dan blijken de Gorille-N. en de Gorille-F. bijzonder interessante sculpturen te zijn, die allerlei kwesties aan de kaak stellen die een geschiedenis opleveren die niet onderdeel is van een algemeen geaccepteerd narratief, maar die kan worden gezien als bijzonder en speciaal, opwindend zelfs. Die opwinding ontstaat omdat nieuwe verhalen, nieuwe ideeën en nieuwe beelden, een counter narrative gebaseerd op andere disciplines en vakgebieden zoals de wetenschapsgeschiedenis en de literatuurwetenschap,

relevant blijken te zijn in voor de kunstgeschiedenis die zich vooral uitspreekt over bijvoorbeeld Impressionisme, Manet, Degas en Rodin en nauwelijks over minder bekende beeldhouwers, alternatieve opleidingstrajecten, de relatie tussen beeldvorming in de tijd zelf en beeldvorming in de twintigste en eenentwintigste eeuw, de kunstenaar als biografisch onderwerp of als sociologische node, de invloed van natuurwetenschap op de kunsten en de ontwikkeling van de scheiding tussen deze werelden die aanvankelijk dicht bij elkaar lagen, de ontwikkeling van de kunst van iets dat in het publieke debat zeer relevant is, in de negentiende eeuw, naar een steeds meer afgesloten systeem in de twintigste eeuw en wat dies meer zij. De conclusie kan worden getrokken dat het bespreken van kunstwerken, die bekeken vanuit de moderne kunst en het modernisme als kitsch, irrelevant of schokkend werd ervaren, juist vruchtbaar kan uitwerken. Fremiets kunstwereld, zoals ik zeg in de inleiding, is zo anders, maar behoort tot de negentiende eeuw en tot een veelomvattender beeld van de kunsten in Parijs. De waardeoordelen moeten worden opgeschort, zodat het mogelijk wordt om eerst het kunstwerk te beschouwen. Dan is het mogelijk om de Gorilla's te plaatsen in Fremiets eigen tijd, zodat conclusies kunnen worden getrokken over de relevantie of irrelevantie van het kunstwerk voor ons nu. Denk aan de huidige discussie over monumenten die het koloniale verleden verheerlijken. Het onderdrukken of doodzwijgen van het kunstwerk is geen optie. Het gaat er juist om je te verhouden tot het kunstwerk, waarbij het altijd mogelijk is om waardeoordelen te geven, maar die blijken niet zo'n lang leven beschoren als het brons zelf.

Relevant zijn de gorilla's in onze tijd zeker, in een tijd van #MeToo, dekolonisering van de kunstgeschiedenis, aandacht voor diversiteit en inclusiviteit en de worsteling van musea met tekstbordjes en collectiedatabases, die redactioneel moeten worden opgeschoond. Ook hier is geduld en secundair reageren een schone zaak, want de kennis van het kunstwerk en de verantwoording voor de gemaakte keuzen zijn belangrijker dan de mechanische zoek-en-ervang-actie van wat mij betreft altijd al gehate termen zoals slaaf en negerin. Het is daarom van belang dat in instituties, die zich met kunst bezighouden, zoals de musea, altijd een doorlopend onderzoek blijft plaatsvinden naar de kunstwerken, altijd een inhoudelijke diepgravende activiteit blijft bestaan, die soms uitmondt in tentoonstellingen, maar waarvan soms de utiliteit niet meteen duidelijk wordt.

Als laatste is het van belang om te onderkennen dat Elkins, genoemd in de inleiding, gelijk heeft dat er een groot verschil, misschien wel een ravijn, bestaat tussen de universitair beoefende kunstgeschiedenis en de kunstgeschiedenis die zich daarbuiten afspeelt. De gorilla's speelden nauwelijks een rol in de universitaire kunstgeschiedenis, maar werden en worden nog steeds door particuliere

verzamelaars gekocht en gewaardeerd. Het bespreken van deze beelden in een universitair proefschrift is wellicht (hopelijk) een betekenisvolle geste in de context van de universiteit. In de kunsthandel werkt het vooral als een statusverhogende literatuurverwijzing in veilingcatalogi of bijschriften in galleries. De hardnekkigheid van vooroordelen, master narratives en bestaande imago's zal daarom niet meteen worden ontkracht. Dat betekent dat er nog veel werk zal moeten worden verzet om die vooringenomenheden te corrigeren.